

DANIELE CONVERSI

A nacionalizmuselmélet három irányzata

A nacionalizmus tudományos tanulmányozása meglehetősen új területe a nyugati egyetemi kutatásoknak. A fellendülést az 1970-es évek elejétől számíthatjuk, amikor nyilvánvalóvá vált, hogy a nacionalista „fenevadat” többé már nem lehet megfékezni. Ebben az időben az írek, a baszkok, a skótok, a szardíniaiak és sokan mások Nyugat-Európa szívében intéztek támadást a nemzetállamok alapintézményei ellen - noha különböző módon, szinten és intenzitással. Kezdetben nem ismerték fel a jelentőségét e váratlan támadásnak, amelynek célpontja a nemzetállam volt, minden nemzetközi szervezet - köztük a hidegháborúból származó NATO - alapegysége.

Ekkor még semmi nem utalt arra, hogy alig húsz év múlva ugyanezek a feszültségek a volt kommunista országokban is megjelennek, csak éppen a végletekig kiélezve. A hetvenes években a marxizmus még igen divatos volt nyugati egyetemi körökben, és számos marxista értelmiségi osztotta a „nagy testvér”, a Szovjetunió azon álláspontját, hogy a nemzeti kérdés a szocializmus keretein belül végérvényesen megoldható. Paradox módon ezt a meggyőződést, amelyet Kelet-Európában a személyes biztonság védelmében és nem belső meggyőződésből hangoztattak, sok nyugati liberális értelmiségi is a magáévá tette. Az Egyesült Államokban szinte valamennyi szociológiát és politikatudományt oktató intézményben a nemzetállamot a fennálló rend kétségbevonhatatlan alapjának tartották. Minden olyan nemzetiségi törekvést, amely ennek megkérdőjelezésére irányult, elmúlt időkből visszamaradt, folklorisztikus mellékjelenségnek tekintettek. Ezt az irányzatot nevezzük „nemzetépítő” iskolának, amelynek nagy tekintélyű képviselői, mint Karl Deutsche, kortársaikon és hazájukon túl is jelentős befolyásra tettek szert. Bár ez a megközelítés a legutóbbi történelmi események következtében nagyrészt megkérdőjeleződött (legalábbis a Nyugat- és Kelet-Európával foglalkozó kutatásokban), az afrikai és ázsiai „új” társadalmakat tanulmányozók körében érdekes módon tovább tartja magát.

De nem csak erről van szó. Az afrikai és ázsiai dekolonizálást követően kialakult a meggyőződés, hogy lehet új államokat építeni a semmiből, s ehhez elég létrehozni a polgári társadalmat - vagy másként fogalmazva: kijelölni az utat, amely a törzsi társadalomból átvezet a polgári társadalomba. A francia és brit (és kisebb mértékben a portugál és belga) gyarmatosítók által kialakított közigazgatási egységekből új nemzeteknek kellett volna megszületniük, anélkül, hogy ennek bármilyen előzménye lett volna az ott élők között. Ezek a törekvések igen gyakran háborúba és népiirtásba torkolltak. Szomália, Etiópia, Ruanda, Libéria, Sierra Leone és sok más többnemzetiségű állam társadalmának szétrombolása, majd törzsi társadalmuk átalakítása katonai irányítású társadalommá-miközben egyúttal a fegyvercsempészek legfontosabb célállomásává váltak -, egyenes következménye volt ennek az erőltetett nemzetépítésnek, amely ritkán vette figyelembe az ott élők akaratát és kötelékeit.

Amikor egyre inkább bebizonyosodott, hogy a régi nemzetépítő elképzelés nem működőképes, egyes kutatók kezdték kétségbe vonni annak alaptételeit. Az elsők között voltak Walker Connor és Anthony D. Smith, akik felfigyeltek a nemzetállamokon belül jelentkező törésvonalakra és az etnikai kérdés központi jelentőségére korunkban. Míg az első és a harmadik világban egyre szaporodtak az etnikai konfliktusok, úgy tűnt, hogy a kommunista országok egyelőre mentesek a nemzetiségi feszültségektől.

Így aztán nem meglepő, hogy hosszú ideig a nacionalizmussal foglalkozó kutatók jelentős része inkább azon vitázott, hogy mikor jön létre a nemzet, és nem azon, hogy mi is a nemzet. A magyarázatoknak két fő irányzata alakult ki: az instrumentalizmus és a primordializmus. Az előbbi szerint a nacionalizmus csak az elitek manipulációjának eredménye, és ezért lehet a

nemzetet megalkotni vagy akár kitalálni. A második elmélet szerint a nacionalizmus a természetesen meglévő nemzeti lét elkerülhetetlen folyománya. A vita továbbra is jelen van a nacionalizmussal foglalkozó irodalomban, és mint látni fogjuk, ez áll Anthony D. Smith kutatásainak középpontjában is.

Az instrumentalizmus feltétlen hívei minden nacionalista megnyilvánulás mögött az elitek összeesküvését látják a tömegek mozgósítása céljából. Ezt a megközelítést a továbbiakban ironikusan „összeesküvés”-elméletnek fogom nevezni. A klasszikus összeesküvés-elmélet az ismert marxista tételből vezethető le. Eszerint az elitek a nacionalista indulatokat arra használják fel, hogy eltereljék a tömegek figyelmét a valódi kérdésekről, az osztályharcról. Más dogmatikus elméletek hívei (a radikális feministák, a vallási integrációt sürgetők, a szabad piacot abszolutizálók, a szélsőségesen individualista liberálisok, ekologisták, anarchisták stb.) is egyetértenek abban, hogy a nacionalizmus csak arra jó, hogy elterelje a figyelmet más nehézségekről. Még ha van is igazságmagja ennek az elképzelésnek, nem tud mindent megvilágítani, hiszen csak néhány egyén racionális törekvéseit veszi figyelembe, és nem ad magyarázatot arra az alapvető kérdésre, hogyan képes az elit eljuttatni üzenetét híveihez (és köztük elterjeszteni), azaz miként képes „manipulálni a tömegeket”.

Az egyoldalú instrumentalizmusnak tehát bizonyos fokig igaza van, csak éppen gyakran arra szolgál, hogy lekicsinyelje az etnicitás, a kultúra és a mítoszok jelentőségét, amelyek oly szorosan hozzátartoznak minden nacionalista megnyilvánuláshoz. Ezeket sokszor csupán felesleges sallagnak, szabadon kezelhető anyagnak tekintik, amelyeket a politikai vezetők alantas céljaik érdekében használnak fel.

A primordialiszmus elméletével kapcsolatban éppen ellenkező előjelű problémák merülnek fel. Ezt az elméletet hosszú idő óta éppen a nacionalisták használják arra, hogy a nemzetet, természetesen a saját nemzetüket, örök érvényű igazságként értelmezzék, amelynek nevében mindenkinek felett álló lojalitást és engedelmességet követelnek, és amely mélyen a múltban gyökerezik, és tisztán kirajzolódik a jövőben is.

Az instrumentalizmus és a primordialiszmus klasszikus szembeállítása azonban erősen leegyszerűsít, és nem magyarázza meg a problémák nagy részét, amelyek a nacionalizmus mindent átható jellegéből adódnak.

Ebben a tanulmányban ezért inkább három másik értelmezést ajánlok: az *etno-szimbolikus*, a *homeosztatis* és a *tranzakcionális* megközelítést.¹

A mítoszok szerepe

Anthony D. Smith már az 1970-es évek elejétől kezdve fáradhatatlanul megkérdőjelezte azt az axiómát, amely szerint nemzeteket ki lehet találni, és a nacionalizmus nem más, mint az elitek manipulációjának eredménye.² Abban viszont egyetértés van, hogy a nacionalizmus a modern kor terméke. Igaz ugyan, hogy a nacionalizmus modern jelenség, de a mítoszok, emlékek értékrendek, szimbólumok generációkon át öröklődő ősi szövetére támaszkodik. Tekintettel az etnikai szimbólumok jelentőségére a népek származási mítoszainak kialakulásában és azok mindennapi újjáélesztésében, ez az elmélet az „etno-szimbolikus” elnevezést kapta. Közismert, hogy az eredetmítoszok, az emlékek és a történelem gyakran összemosódnak. A mítoszok akkor válnak központi jelentőségűvé, ha széles körben elfogadott értékeket hordoznak. Más szavakkal: az identitástudat a kollektív emlékezés erejéből építkezik, és ez már jóval a modern nemzetek kialakulása előtt megjelenik. Ha egy nacionalista mozgalom elég szerencsés ahhoz, hogy a nemzeti megújulásért vívott harcához készen talált mítoszok és emlékek gyűjteménye áll rendelkezésére, akkor fel is fogja használni és politikai programjához fogja igazítani azokat. Ha a történelem nem ennyire gondoskodó, akkor kénytelen újakat kitalálni vagy máshonnan kölcsönvenni, illetve

megelégedni azzal, ami fellelhető. Ebben az esetben viszont kisebb esélye van a sikerre, mint azoknak a nemzeteknek, amelyek etnikai alapokon nyugvó mítoszokra támaszkodhatnak.

Ez az elmélet sem veti el teljesen az instrumentalizmust,³ amennyiben értelmezése szerint a nemzeti mítoszokat általában egy bizonyos csoport, egy elit vagy protoelit, vagyis a szellemiek „aktivizálják”: ezek gyakran kreatív egyének, akik kedvükre válogatnak régmúlt hagyományok és tiszteletben álló örökségek között. Felfedezéseiket és szellemi termékeiket egy másik csoport, a professzionisták azonnal alkalmazzák és elterjesztik.⁴ Természetesen vannak esetek, amikor a két kategória egybeesik, mikor is bizonyos személyeknek megadatik a lehetőség, hogy elméleteket gyártsanak, és terjesszék is azokat. Ugyanakkor két jól elkülönülő tevékenységről vagy „lépcsőfokról” van szó.⁵ Általában az értelmiséghez tartozás jellemzője a professzionális csoportokba való tagolódás.⁶ Ez is a modernitás egyik velejárója: intellektuelek léteztek más korokban is, de csak a modernizáció beköszöntével találkozunk nagy számban olyan értelmiségekkel, akiknek fő tevékenysége elméletek alkalmazása és terjesztése. Az intellektuelek között fontos szerepet játszanak a történészek, akiknek az a küldetésük, hogy történelmi perspektívába helyezték, és ezáltal legitimizálják a nemzeti programot. A 18. század végén és a 19. században a legtöbb történetíró és társadalomfilozófus a nemzeti eszme terjesztője volt. A nemzeti múlt alakjainak hősiességét dicsőítve saját koruk politikai vezetőinek céljait igyekeztek történetileg igazolni. A nacionalista és kisebbségi történészek munkásságát gyakran külön tárgyalják a főáramba tartozó történészekétől. Ezek megkülönböztetésére Smith az *egyenlőtlen etnikai történetírás* fogalmának bevezetését javasolta.⁷

Az etnikai történetírás egy elképzelt múlt rekonstrukcióját tűzi ki célul. A történetíró nem saját gondolatmenete szerint dolgozik, hanem olyan fikciót hoz létre, amely alátámasztja a nemzeti újjáéledés programját. Az etnikai történetíró nem más, mint a hajdani mítoszeremtő modern utódja. Ugyanakkor nem létezik értéksemleges történetírás. Marx kifejezését alkalmazva mondhatjuk, hogy a történelem az uralkodó nemzetek története. A pszichológiai kutatásokra támaszkodva ehhez még hozzátehetjük, hogy maga az emlékezés is szelektív. Például a török történelemkönyvek említést sem tesznek az örmény népirtásról, amikor is milliók pusztultak el, a török történetírást mégsem szokás etnikai történetírásként emlegetni. Ami alapvetően megkülönbözteti a professzionális történetírókat akár a „hivatalos”, akár a kisebbségi történészekétől, az az analitikus kritikai szemlélet hiánya ez utóbbi kettőnél, miközben éppen az a feladatuk, hogy anyagot gyűjtsenek a nemzetépítés nagy feladatához.

Állam és homeosztázis

De ha csak a múlttal és szimbólumaival foglalkozunk, nem vesszük kellőképpen figyelembe a nacionalizmus két másik fontos tényezőjét: vagyis viszonyát a politikai hatalomhoz, elsősorban az államhoz, illetve jelentős szerepét a határok kijelölésében.

A nacionalizmus lényegileg kötődik az államhoz, és léte elképzelhetetlen a modern nemzetállam felemelkedése nélkül. Ahogy az állam a politikai hatalom gyakorlásának legáltalánosabb formája, úgy a nacionalizmus a legerjedtebb ideológia világunkban. A nacionalizmus egyfelől kísérlet az állam irányításának megragadására (ehhez a nacionalista ideológia teremti meg a legitimitást), másfelől küzdelem az állami beavatkozás és terjeszkedés ellen (ezen legitimitás tagadásával). A két törekvés nincs ellentmondásban egymással, mivel a fennálló államberendezkedés elutasítása egy új létrehozásával jár. A modern világban semmi sem képzelhető el a nemzetállam és általában az államhatalom keretein kívül. A homeosztatisztikus értelmezések éppen az állami beavatkozás elleni küzdelem folyamatát magyarázzák. A modernizáció és a központosított államhatalom megjelenése romboló hatással volt a hagyományos életformákra. A gyökeretelenné váló tömegeknek új kihívásokkal kellett szembenéznük, és könnyedén váltak újfajta mozgalmak követőivé. Az

újfajta itt valójában a korábban fennálló rend visszaállítását célzó törekvéseket jelenti. A. D. Smith rámutat, hogy nem véletlenszerűen kerültek felszínre az effajta szervezőerők: a legsikeresebb nacionalista mozgalmakat az elvesztett közösség utáni vágyakozás élteti.⁸

Általánosabban szólva: a társadalmi mozgalmak ott és akkor születnek, ahol és amikor felmerül az igény az elvesztett egyensúly visszaállítására. Ebben az értelemben az etnikai jellegű felkelésekre úgy tekinthetünk, mint az ellenséges állam vagy egy váratlan társadalmi változás által létében fenyegetett csoport önvédelmi reakciójára.⁹ Patricia Mayo például az etnikai konfliktusok kirobbanásának legfőbb okaként a közösségek „szétesését” jelöli meg.¹⁰ A konfliktusok hátterében a hagyományos közösségeknek a bürokratikus állam általi szétverése áll, amelynek eredményeképpen a modern élet minden területére behatol az ipari társadalom személytelensége. Felfedezhetjük ebben az értelmezésben azt a különbségtételt, amelyet Tönnies a *Gemeinschaft* és *Gesellschaft* között tett. De nem áll messze Ernest Gellner társadalmikohézió-elméletétől sem, mely szerint az ipari társadalom radikálisan szemben áll a paraszti társadalommal.¹¹ Később részletesen foglalkozunk Gellner értelmezésével. A homeosztatikus megközelítések szerint az állam az a külső tényező, amely a nacionalista mozgalmak kirobbanását előidézti.¹² Röviden szólva: a homeosztatikus értelmezés arra a primer és ösztönös reagálásra utal, amely az állam által finanszírozott intézményesítést és beolvasztást követi. Ezek azonban még nem kimondottan nacionalista mozgalmak, ilyen célok hagyományörző, fundamentalista, New-Age, föderalista, környezetvédő vagy egyéb mozgalmak keretei között is manifesztálódhatnak. Vallási célok is motiválhatnak államellenes mozgalmakat; ezeket később az értelmiség beemeli a nacionalista irányzatokba.¹³ A nacionalista mozgalmakat az különbözteti meg az egyéb, haladásellenes mozgalmaktól, hogy az előbbieket elfogadják a modern nyugati világ alapértékeit (világiasság, állampolgári jogokra és egyenlőségre hivatkozás, központosítás bizonyos szintje és így tovább).¹⁴

Számos esetben azonban a nacionalista mozgalom létrejöttének történelmi előfeltétele a homeosztatikus ellenállás. E szerint a magyarázat szerint a nacionalizmus kialakulásában az állam játssza a legfontosabb szerepet, és maga a nacionalizmus is az állam terméke vagy következménye. John Breuilly világosan kifejti ezt az elméletet. Breuilly azonban azt állítja, hogy az államépítés *kudarca* „nyit szabad utat a különböző nacionalista politikai nézetek felé”.¹⁵ Ez viszont inkább tautologikus érvelés, melynek eredményeként fennáll az a veszély, hogy úgy tekintünk az államra, mint minden szociális folyamat felett álló döntőbíróra. Az én okfejtésemben is alapvető az állam szerepe, de szerintem a nemzeti nacionalizmusok valójában az állami beavatkozásoktól erősödtek meg, és nem annak eredményeként, hogy „nem sikerült bizonyos intézményekben elegendő hatalmat koncentrálni”.¹⁶ A legtöbb nacionalista felkelés kiváltó oka éppen az volt, hogy az államnak nem sikerült decentralizálnia intézményeit, nem pedig az, hogy nem koncentrálna őket. A túlzott centralizálás homeosztatikus reakciót váltott ki, és ennek eredményeként a perifériákon erőteljes nacionalista mozgalmak születtek.

Ugyanennek az értelmezésnek egy másik variánsa az *ok-okozat modell*, amely az etnonacionalista felkeléseket az állami elnyomásra való direkt válaszként fogja fel. Ennek a modellnek a segítségével gyakran úgy magyarázzák a nacionalista mozgalmakat, mint az állam ellen irányuló védekező megmozdulásokat. Maguk a nacionalisták gyakran használják ezt az érvelést, hogy így igazolják az állam ellen alkalmazott erőszakot. A politikatudományban Ted Gurr és mások meggyőzően elemezték szerte a világon a politikai megsemmisítés, a genocídium és az állami elnyomás egyéb formáinak jelentőségét az etnikai konfliktusok kirobbanásában.¹⁷

Egyes szerzők odáig mennek, hogy szerintük egyenes összefüggés van az elnyomás mértéke és az etnikai megmozdulások hevessége között: „Minél nagyobb az elnyomás - gazdasági, társadalmi, vallási téren vagy ezek bármilyen kombinációját tekintve-, amelyet

egy etnikai csoport elszenvet, annál erőteljesebben érzékeli történeti értelemben különbözőségét, és annál határozottabban követeli elismertetését.”¹⁸ Az állami elnyomás döntő szerepet játszott például a katalán és a baszk nacionalizmus kialakulásában, és ha az elnyomás fontos belső értékeket veszélyeztet (mint például a katalán nyelv), ez csak annak politikai fontosságát növeli.¹⁹

A homeosztatiszikus megközelítések egyaránt lehetnek primordialiszták és instrumentalisták. Eszerint az államellenes mozgalmakat értelmezhetjük egyfelől úgy, mint adott, korábban létező társadalmi azonosságtudat felszínre törését, másfelől pedig mint a társadalmi elit azon akaratát, hogy intézményesítsen egy valószínűleg csak kitalált közösséget. Bár az állam alkotja meg a nemzetet, de egy bizonyos nemzetfogalom mesterségesnek tűnhet, és egy „természetesebbet” állítanak vele szembe.

Határok és kölcsönhatások

Amennyiben a nemzetek, az etnikai csoportok vagy bármilyen előttük létező közösségek közötti viszonyt akarjuk vizsgálni, még alapvetőbb folyamatot kell megvilágítanunk. Ez pedig a népcsoportok közötti kölcsönhatásból „spontán” módon kialakult etnikai identitás, amely már a modern világ kialakulása előtt is létező jelenség volt. Mindenfajta kölcsönhatás normákat és szokásokat alakít ki, és ezek a szabályrendszerek a határokra épülnek. A határok azt a korlátot jelzik, amelyet nem lehet átlépni. A határok minden emberi megnyilvánulással kapcsolatban alapvetőek mind a társadalom, mind az egyén viszonylatában. Bármiféle identitás megteremtése egyszerre határt építő és határból eredeztethető folyamat.

Frederick Barth norvég antropológus volt az első tudós, aki a határok alapvető szerepét vizsgálta az identitástudat megteremtésében.²⁰ Bár elsősorban „nemzetek előtti” társadalmakat vizsgált, de megállapításai útmutatóak a modern nacionalizmus és a nemzeté válás tanulmányozásához is. *Tranzakcionalizmusnak* nevezem Barth és követői elméletét: a hangsúly a kölcsönhatásokon (tranzakciók), azaz a csoportok között létrejövő cseréken és kapcsolatokon van.

A nacionalizmus egyszerre határok fenntartása és teremtése, tehát egyfajta definíciós folyamat. A nemzet és nacionalizmus általánosan elfogadott meghatározásának hiánya abból adódik, hogy maga a nemzet a definíció eszköze is. A nemzet mint olyan legfeljebb elvontan és összefüggéseiből kiemelve határozható meg. Ha definiálni akarunk egy nemzetet, akkor ki kell jelölnünk határait, vagyis egy meghatározott térhez kell kötnünk.

A modern kor előtti világban ezek a „terek” nem jelentettek szükségképpen körülhatárolható területeket, mert számos embercsoport élt együtt ugyanazon a földrajzi helyen. Ugyanakkor egyazon társadalmi rendszerben ezek a csoportok helyileg jól elkülönültek, és különböző feladatokat töltöttek be. Mindegyiküknek más-más szerepe volt. Ennek eredményeképp ritka volt az egymás közötti rivalizálás, és a konfliktusok sokkal specifikusabb, világosabb, szinte ciklikus jelleget öltöttek. A modernitásban viszont Ernest Gellner jól ismert aforizmája szerint „a struktúrát felváltotta a kultúra”, és a vertikális felosztottságot felváltotta a térbeli elkülönülés.²¹ Ennélfogva a korábban belső jellegű és mindent átjáró határok külsődleges és területi jelleget öltöttek. A modern kor előtti világgal szemben a modern államok elsősorban földrajzi alapokon nyugszanak. Ennélfogva a nacionalizmus a térbeli határok meghatározásáért folytatott küzdelem, harc bizonyos földterület vagy termőföld birtoklásáért.²² A határok pontosabbá váltak, és egyre nehezebb megváltoztatnia valakinek nemzeti hovatartozását, miközben a nemzeti kereteken belül nagyobb lett az osztályok vagy csoportok közti társadalmi mobilitás. Tehát a nacionalizmus egyidejűleg törekszik a külső határok megerősítésére és a belső határok eltörlésére. Ennek következménye az a kitartó homogenizáló tevékenység, a hömpölygő folyam, amivel a nacionalizmus elnyel és megsemmisít minden útjában álló szereplőt és eszmét. Erre az

„eltömegesítésre” adott válasz a szeparatista nacionalizmus és az etnikai tudat elterjedése. Ismét a homeosztatisztikus értelmezésekhez kell visszatérnünk, hogy megvilágítsuk ezt a kérdést:

Bár az etnikai öntudatot a világ lakosságának nagy része még csak most fedezi fel, mégis gyorsan terjed annak következtében, hogy külső erők egyre erőszakosabban számolják fel a falusi lakosság elszigeteltségét... Az írástudatlanság gyors eltűnése, a nagyfokú mobilitás a közlekedésben végbement óriási fejlődés folytán, de leginkább a kommunikáció robbanásszerű fejlődése hirtelen megszüntették a kulturális elszigeteltséget, és ennek megfelelően gyorsan terjedt a nemzeti öntudat... Ez a fejlődés azt eredményezte, hogy az egyén egyre tudatosabban észleli az idegen nemzetiségű csoportokat, ugyanúgy, mint a saját nemzetiségéhez tartozókat.²³

Amikor az állami központosítás akkora hangsúlyt kap, hogy minden, az államon belül létező másságot elsodor, a szeparatizmus az egyetlen megoldás az azonosságukat megőrizni vágyó csoportok számára. A szeparatizmus az egyik végpontja annak a szomorú folyamatnak, amely korunk nemzetépítő törekvéseit jellemzi. A másik végpont a genocídium. Népirtásra akkor kerül sor, amikor a domináns vagy terjeszkedő nacionalizmus célja egy nem asszimilálható csoport teljes eltüntetése a rendelkezésére álló bármilyen erőszakos eszközzel. A szeparatizmus és a népirtás között más lehetőségek is léteznek, de ez a két szélsőség latens módon mindig jelen van. A boszniai tragédia példa ez utóbbi „megoldásra”, a genocídiumra „civilizált” világunk kellős közepén.²⁴ Egyetlen többnemzetiségű ország sem lehet biztos abban, hogy elkerüli a boszniai képletet.

A nacionalizmus törekszik egyfelől új határok kiépítésére, másfelől régi határok fenntartására. Nehéz ezt a két folyamatot egymástól elkülöníteni. Amikor a különböző identitások összemosódnak, akkor ki „kell” alakítani határokat, bár ezt a törekvést a nacionalista vezetők gyakran úgy állítják be, mint korábban meglévő nemzeti választóvonalak fenntartását. Az állami keretekkel nem rendelkező nemzetek hasonló módon próbálják „megvédeni” területeiket, újra életbe léptetve a történelem során kialakult etnikai határokat, a történelmi emlékezetben fennmaradt államiságukra vagy valamilyen etnikai jellegzetesség, főleg a nyelv elterjedtségére hivatkozva.

A katalán nemzet eszméje is a nyelvre épülve fogalmazódott meg. Ez kizárja Aragóniát, mellyel Katalónia birodalmi tündöklésének és államiságának csúcspontján konföderációban állt. Ehhez hasonlóan a baszk öntudat is nemzeti - nem feltétlenül nyelvi - jellegzetességekre alapozza létét. Ugyanakkor a múltban létező valamiféle államiságuk hangsúlyozása durva túlzás, mivel Baszkföld mint független állam sohasem létezett.²⁵

A határok megőrzésének legfőbb eszköze a szembeállítás. A határok lényege *per definitionem* a szembenállás és a másság hangsúlyozása. Barth szerint az „önmaga” inkább meghatározható a „másik” által, mint azokkal az elfogadott objektív jellemzőkkel (pl. kultúra, szokások, vallás), amelyek segítségével időnként meghatározzák. Ennélfogva az etnicitás szubjektív dimenzió, és a határok nagyobb jelentőséget kapnak, mint a kultúra. E megközelítés gyengéje, hogy figyelmen kívül hagyja azokat a belső mechanizmusokat, amelyek a határvonalak fenntartásához szükségesek. Vele szemben én azt állítom, hogy vannak belső, adott objektív tényezők, amelyek rendelkezésre állnak, és felhasználhatók a határok kijelöléséhez, anélkül, hogy szükségszerűen kibékíthetetlen ellentéteken és szembenálláson alapulnának Ezeket nevezem én *etnikai* jellemzőknek: néhányat közülük a nacionalista vezetők a *nemzet alapvető értékei* között emlegetnek.²⁶ A leggyakrabban emlegetett jellemző a nyelv.²⁷ Mindemellett a kollektív identitástudat kialakulása folyamán továbbra is a szembenállás marad a kulcsfogalom. Ennek az az oka, hogy a nacionalizmus elsődlegesen és elsősorban inkább társadalmi kategorizálás, mint kultúrateremtés.²⁸ A társadalmi kategorizálás fogalmához később visszatérünk.

Ellentét és szembenállás

Barth szerint a nemzetiségi identitás nem értelmezhető csupán úgy, mint a földrajzi és kulturális elszigeteltség következtében kialakult kulturális formák túlélése.²⁹ Éppen ellenkezőleg: az identitás a csoportok közötti erős kölcsönhatás következménye.³⁰ Kialakulásában egyértelmű ellentmondást találunk: nemzetiségi csoportok saját magukat függetlennek és autonómnak tekintik, saját elkülönülő másságuk és önismeretük alapja azonban pontosan az egymástól való függőségük. „Embercsoportok önmaguk meghatározásához nem saját jellegzetességeiket használják, hanem elkülönítéssel, az »idegenekhez« viszonyítva írják le magukat.”³¹ A szembenállás az etnikai és nemzeti azonosság lényegi eleme. Lanternarit idézve: „egy csoport meghatározása mindig ellentmondásos, mivel a csoport (kollektív azonosságtudata miatt) csak más csoportokkal való relációjában létezik.”³²

A szembenállás kulcsszerepét az identitástudat kialakulásában Spicer fejt ki részletesebben. Az ő definíciója szerint a szembenállás mint *folyamat* „alapvető tényező a maradandó identitási rendszer kialakulásában és fejlődésében”.³³ Hasonlóképpen Boon is ezt az ellentétet tartja a kulturális csoportok alapvető jellegzetességének.³⁴ Azért van szükségük önmaguk meghatározására, mert másokkal érintkeznek és élnek együtt. Mivel a nemzetiségi identitás és csoporttudat kialakulásának feltétele az egymás mellett élés, ennek során gyakran túlhangsúlyozzák a kulturális különbségeket és részleteket, mintegy részeként annak a folyamatnak, amelyet Freud az „apró különbségek narcisztikus kihangsúlyozásának” nevezett.³⁵ Minél kevésbé különbözik egymástól két egymás mellett élő csoport, annál inkább hangsúlyozzák elkülönülésüket. A kompenzációs mechanizmusok ugyanolyan fontosak az egyén, mint a csoport számára. A hasonlóságot az elismert különbözőségek kiemelésével ellensúlyozzák „Minden diskurzus bármely szinten olyan hiányokra utal, amit saját lényegénél fogva függőben hagy... Minden diskurzus, akár csak az összes kultúra, afelé irányul, ami nincs: egyfajta implicit negativitás felé.”³⁶

Fontos megállapítani, hogy a különbözőség önmagában még nem hoz létre azonosságtudatot: ahhoz, hogy ez megvalósuljon, azaz a különbözőség valódi különbséggé változzon, szükséges a szembenállás, valami külső tényező is. Egy etnikum születése nem endogén folyamat. Egy másik tanulmányomban már rámutattam, mi történik, amikor a kulturális ür, azaz az elfogadott etnikai jellemzők és a közös értékrend hiánya miatt a direkt ellenállást és szembeszegülést hangsúlyozzák.³⁷ Ha hiányzik a csoport identitását és jellegzetességét biztosító közös, megkülönböztethető kultúra, ez gyakran erőszakot eredményez. Az erőszak társadalmi összetartó erőként jelenik meg, mihelyt egy nacionalista mozgalom áthatja az egész társadalmat.

Mindazonáltal a szembenállást meg kell különböztetnünk a konfrontációtól és a kibékíthetetlen ellentétől. A szembenállás abba az egyszerűbb folyamatba illeszkedik, amely a világot jól elkülöníthető kategóriákra osztja fel (mintegy a nemzetelmélet alapján). A szembenállás különösen nyílt és egyértelmű formája a konfrontáció, azon belül is a politikai erőszak. Ez gyakran egyet jelent az etnikai antagonizmussal. Az antagonisztikus azonosságtudat lényegében az adott csoport egy vagy több külső csoporttal való szembenállásán keresztül valósul meg. Mindenfajta identitástudat bizonyos mértékig szembenállásra épül, de az antagonisztikus identitás egyértelműbben hangsúlyozza a kirekesztést. Ez az elhatároló mechanizmus együtt jár a saját csoport pozitív jellemzőinek felértékelésével és a külső csoportok értékeinek lebecsülésével. Inkább az elválasztó és nem a lényegi elemet, azaz a csoport kultúráját hangsúlyozzák. A kultúra is lehet a szembenállás kifejezője, amikor egy másik, általában domináns kultúrával állítják szembe. Ha azonban a nemzetiségi kultúra gyenge és hiányosan meghatározott, a csoport mint olyan áll szemben a kívülálló, általában domináns csoporttal.

Szociálpszichológusok megállapították, hogy a társadalmi kategorizálás folyamata *független* a csoportok között meglévő valós különbségektől.³⁸ A nacionalizmus elmélete szerint a világ természetes módon oszlik jól elkülönülő egységekre, azaz nemzetekre; ily módon a nacionalizmus nem más, mint az önmaga és a másik társadalmi kategorizálása. Ebből következik, hogy a kulturális különbözőségnek lehet ugyan jelentősége a nacionalizmus elfogadtatásában, de nem elengedhetetlen a szembenállás, az antagonizmus és a konfrontáció kialakulásához. Elsőrendűen fontos, hogy a nacionalista vezetők el tudják fogadtatni híveikkel, hogy valamennyien egy különálló egység, a nemzet részei. Ha sok ember számára lehetségessé vált a „nemzet” képzelet, ez azt jelenti, hogy a társadalmi kategorizálás sikeres volt.³⁹ Egy nemzet elképzelésének és megalkotásának „művészete” szorosan összefügg az osztályozás és kategorizálás „tudományával”. A találékonyság és a képzelet egymással versengve hoznak létre olyan kategóriákat, mint a „nemzet”. Ugyanakkor kevésbé elképzelhető, hogy a nacionalista vezetők kényük-kedvük szerint manipulálhatnák követőiket, ahogy ezt a szélsőséges instrumentalizmus hívei állítják. Ahhoz, hogy a szellemi irányítók, az értelmiségiek mozgósítani tudják a „tömegeket”, szavaikkal ismerős hurokat kell megpendíteniük. Mivel az élet nem laboratórium, valamilyen „valós” elem is szükséges ahhoz, hogy a társadalmi kategorizálás hatékony legyen. Néhány meglévő etnikai jellemzőnek kell segítenie a kategóriába sorolást. Ha azonban a mozgósítandó csoport túlságosan széttagolt és asszimilálódott ahhoz, hogy valami összetartsa, akkor a társadalmi kategorizálás sokkal inkább kikényszeríthető a határok és a szembenállás, mint a tartalom és az egyediség hangsúlyozásával.⁴⁰ Ekkor lép színre az erőszak.⁴¹

Összefoglalás

Mindhárom tárgyalt elmélet alapvetően fontos a nacionalizmus megértéséhez. Együtt teljesebb képet adnak a nacionalizmus kiváltó okairól, illetve kialakulásáról. Így figyelmen kívül hagyhatjuk az instrumentalisták és primordialisták elavult vitáját, mivel mindhárom elmélet értelmezhető ebből a két aspektusból is. Az instrumentalista megközelítés általában meggyőzőbb magyarázatokkal szolgál, főként az elitek szerepét illetően. A tranzakcionális elmélet ugyanakkor nem lehet a tiszta instrumentalizmusra redukálni. Bartha ellentétben jelen cikk az etnikai határokat az etnikai tartalommal szorosan összefüggőnek tekinti.

Ha ez a tartalom, azaz a nemzetiségi kultúra gyenge, akkor az elkülönülést a szembenállás hangsúlyozásával lehet erősíteni. Teljes homogenizációs program esetében a protonacionalista elit hajlamos totális etnikai háború kirobbantására annak érdekében, hogy összefüggő, egységes közösségek jöjjenek létre céljaik megvalósításához.

Az etnikai alapon szerveződő, szembenállásra épülő társadalmi berendezkedés olyan ekológiai jellegű függőséget is kifejezésre juttathat a csoportok között, amely a szomszédos területkiszögellések kiaknázásától kezdve egészen a meghatározott forrásokért vívott harcig terjedhet.⁴² Az etnikai eltéréseket a *határokkal* lehet rögzíteni. Ez azt jelenti, hogy noha egy csoport kulturális és biológiai jellemzői megváltozhatnak, a határmechanizmusok változatlanok maradnak. Barth egyik legfontosabb tétele az etnikai határok és az etnikai jellemzők közötti különbségtétel. Megállapította, hogy egy csoport identitását meghatározó határok mozdulatlanok maradhatnak, függetlenül a kulturális tartalomtól, amelyet körülzárnak. Pontosabban, a kultúrák változhatnak, de a határok ettől függetlenek és maradandóbbak lehetnek. Barth kultúraértelmezése ugyanakkor nem ad magyarázatot a kultúra központi szerepére az azonosságtudat kialakulásában: még ha igaz is, hogy gyakoribb a mesterséges identitástudat, mint az eleve adott, mindegyik korábban elterjedt közösségi szimbólumokból, kulturális összetevőkből, a közös múlt emlékeiből és a közös sors mítoszából táplálkozik.⁴³

Jelen tanulmány az etnikai határok és az etnikai tartalom között fennálló különbséget igyekszik megvilágítani. Ennek érdekében hangsúlyozza a nacionalizmusra (és általában a nemzetiségi azonosságtudatra) jellemző dinamikus szembenállást, anélkül, hogy elfeledkezne az alapról, amelyre a nacionalizmus épül, és amelynek segítségével legitimizálja magát. Legitimizációja leginkább abból a képességéből ered, hogy magába tudja olvasztani, illetve át tudja járni a helyi kultúrát. Az etnikai határok viszonylagos erőssége vagy gyengesége szoros összefüggésben áll a kulturális jellemzők viszonylagos erősségével vagy gyengeségével.

Fordította: Csejdy Júlia

JEGYZETEK

- 1 A primordialista elmélet a nacionalizmusok ellenállhatatlan sodrású, ősi jellegét hangsúlyozza, míg az instrumentalista elmélet a nemzetek "kitalálását" tartja alapvető jelentőségűnek
- 2 Anthony D. Smith: *Theories of Nationalism*. London, Duckworth 1971; id.: *The Ethnic Revival*. Cambridge, Cambridge University Press 1981; id.: *Ethnic Myths and Ethnic Revivals*. *Archives Européennes de Sociologie*, XXV, 1984, 238-305. o.; id.: *The Ethnic Origins of Nations*. London, Basil Blackwell 1986; id.: *The Myth of the „Modern Nation” and the Myths of Nations*. *Ethnic and Racial Studies*, 11/1 (1988), 1-26. o.; id.: *Social and Cultural Conditions of Ethnic Survival*. *Journal of Ethnic Studies. Treaties and Documents*. Ljubljana, 21 (1988), 15-26. o.; id.: *National Identity*. Harmondsworth, Penguin 1991.
- 3 John Breuilly: *Nationalisme and the State*. Manchester, Manchester University Press 1993 (1. kiadás: 1982); Miroslav Hroch: *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among Smaller European Nations*. Cambridge. Cambridge University Press 1985; John Hutchinson: *The Dynamics of Cultural Nationalism. The Gaelic Revival and the Creation of the Irish Nation State*. London, Allen and Unwin 1987; Elie Kedourie: *Nationalism*. London, Hutchinson 1993 (1. kiadás: 1966); A. D. Smith: *The Ethnic Revival*.
- 4 Lásd A. D. Smith: *The Ethnic Revival*, 109. o. Peter Alter ezt a típust „ébredt” névvel jelöli: „minden nemzet magas fokon dicsőítette azoknak a nyelvészeknek, költőknek, történészeknek és politikusoknak érdemeit és tetteit, akik elméletileg megalapozták, és a legtöbb esetben sikerrel el is fogadtatták egy nemzet önmegvalósító és függetlenségi törekvéseit... az államalapító vagy államokat újjáteremtő »nagy emberek« olyan egyéniségek, akik képesek voltak befolyásolni a történelem menetét.” Peter Alter: *Nationalism*. London, Edward Arnold 1989, 80. o.
- 5 Lásd Aleksander Gella (szerk.): *The Intelligentsia and the Intellectuals*. Beverley Hills, Sage 1977 és A. D. Smith: *The Ethnic Revival*, 109. o.
- 6 Lásd Anthony D. Smith: *Nationalism*. *Current Sociology* (különkiadás), XXI/3 (1973) 1-185. o.; 79. o.
- 7 A. D. Smith: *A Europe of Nations - or the Nation of Europe??* *Journal of Peace Research*, 30/2 (1993) 129-135. o.
- 8 A. D. Smith: *Social and Cultural Conditions...*
- 9 A múltban a perifériális kultúrák viszonylag védett és biztonságos helyzetben érezhették magukat. Az ezekben a kultúrákban élők a változásokat nagyjából elfogadhatónak tartották, mint a világban végbemenő állandó átalakulások következményét élték meg. Hérakleitosz *panta rhei*-elmélete sok kultúrában talált volna visszhangra (Hérakleitosz valószínűleg egy kora bölcsei által elfogadott gondolkodásmódot írt le és formalizált, így nincs okunk kételkedni abban, hogy számos területen és korban hasonló világképek fogalmazódtak meg). Az alkalmazkodás folyamatos kényszere közepette az emberek a változásokat a tradíciók védelmében élték át, amely tradíciók inkább szolgáltak állandó viszonyítási pontul, mintsem a radikalizálódás alapjául.
- 10 Patricia Mayo: *The Roots of Identity: Three National Movements in Contemporary European Politics. Wales, Euzkadi and Brittany*. London, Allen Lane 1974.
- 11 Ernest Gellner: *Nations and Nationalism*. Oxford, Basil Blackwell 1983.
- 12 Az etnonacionalista mozgalmakat az állami beavatkozásra és az ipari társadalom erőszakosságára adott válaszként értelmező elmélet egyik legújabb és legátfogóbb változata: Gurutz Jauregui Bereciartu: *The Decline of the Nation State*. Reno NV, University of Nevada Press 1994.
- 13 A nacionalizmusok történetében állandó tényező a nyugati típusú világi értelmiségiek és a vallásos emberek szövetsége. Az iszlám esetében ez egyenesen meghatározó: Algéria példája jól ismert, de még ennél is nyilvánvalóbban támasztja ezt alá az iráni iszlám forradalom első szakasza.
- 14 Smith maga is modernistának tűnik, amikor a nemzeteket a nemzetiségektől azon az alapon különbözteti meg, hogy a nemzeteknél szerepet játszanak „a nyugati értékek és jellemző: területiség, állampolgári jogok,

- törvényi szabályozások,...politikai kultúra... /és/ társadalmi mobilitás az egységesített munkamegosztáson belül”. (A. D. Smith: *The Ethnic Origins of Nations*, 144. o.) Bár ez utóbbiak inkább az elmélet, mint a gyakorlat szintjén hatnak és eredetük a modern kor előtti időbe nyúlik vissza, valóban áthatják a nacionalizmusra épülő modern társadalmakat.
- 15 John Breuilly: *Nationalisme and the State*. Manchester, Manchester University Press 1993 (1. kiadás: 1982), 367. o.
- 16 Uo.
- 17 Ted Roben Gurr: *Minorities at Risk. A Global View of Ethnopolitical Conflicts*. Washington DC, United States Institute of Peace Press 1993; Ted Roben Gurr és James R Scarritt: *Minorities at Risk A Global Survey. Human Rights Quaterly* 11/4 (1989) 375-405. o.; Barbara Harff és Ted Robert Gurr: *Victims of the State: Genocide, Politicide and Group Repression Since 1945. International Review of Victimology. I/1* (1989), 23-41. o.
- 18 George M. Scott, Jr.: A Resynthesis of the Primordial and Circumstantial Approaches to Ethnic Group Solidarity: Towards an Explanatory Model. *Ethnic and Racial Studies*, 13/2 (1990), 148-171. o., 164 o.
- 19 Daniele Conversi: *The Pen or the Sword. Alternative Paths to Nationalist Mobilization in Spain*. London, Hurst 1995 (előkészületben).
- 20 Frederick Barth (szerk.): *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organization of Cultural Difference*. London, Allen and Unwin 1969.
- 21 Ernest Gellner: *Nations and Nationalism*. Oxford, Basil Blackwell 1983.
- 22 Gellner híres festészeti metaforájának érzékletességét azóta se sikerült felülmúlni; eszerint a premodern kor leginkább Kokoschka egy impresszionista festményére hasonlított, ahol a színek összefolytak és egymásba olvadtak; a modern világ inkább egy Modigliani-képre hasonlít, ahol minden szín élesen elkülönül egymástól, és nem is keveredhet egymással. Gellner: *Nations and Nationalism*, 139-140. o.
- 23 Walker Connor: The Politics of Ethnonationalism. *Journal of International Affairs*, 27/1 (1973), 1-21. o.
- 24 Noha a nemzetközi közösség elismerte Boszniát, soha nem vállalta fel függetlenségének és területi integritásának védelmét. Valójában az Európai Unió és az ENSZ kezdetben bátorította a jugoszláv kormányt, hogy hangsúlyozza Jugoszlávia területi integritását; majd amikor ez az integritás tovább már védhetetlen volt, hagyták, hogy a szerbek véghezvigyék a népirtást. Mindeközben a mohamedánoktól folyamatosan megragadták az önvédelemhez szükséges eszközöket a fegyverembargó ürügyén, ami valójában önrendelkezésük teljes megszűnését jelentette. A jugoszláv konfliktushoz való nemzetközi viszonyulás éles kritikáját adja Stjepan G. Mestrovic: *The Balkanization of the West. The Confluence of Postmodernism and Postcommunism*. London/NewYork, Routledge 1994.
- 25 Baszkföld hét tartománya közül csak Navarra volt független királyság 1512-ig. Másik három tartomány viszonylagos önállóságot élvezett Spanyolországon belül, amit a *fueros* (statútumok és kiváltságlevelek) biztosítottak. Lásd Conversi: *The Pen or the Sword*.
- 26 Daniele Conversi: Language or Race? The Choice of Core Values in the Development of Catalan and Basque Nationalism. *Ethnic and Racial Studies*, 13/1 (1990. jan.), 50-70. o.
- 27 Daniele Conversi: The Influence of Culture on Political Choices: Language Maintenance and its Implications for the Basque and Catalan Nationalist Movements. *History of European Ideas*, 16/1-3 (1993), 189-200. o.
- 28 A társadalmi kategorizálás fogalmához lásd Michael Billig: *Social Psychology and Intergroup Relations*. London, Academic Press 1976.
- 29 Barth szavaival: „bár kiveszöben van az a naiv elképzelés, hogy minden törzs és ember a szomszédok harcias lebecsülésén keresztül őrizte meg saját kultúráját, maka csul tartja magát az a leegyszerűsítés, hogy a kulturális különbségek továbbéléséhez alapvetően szükséges a földrajzi és társadalmi elszigeteltség.” (Barth: *Ethnic Groups...*, 9. o.)
- 30 Nemigen tér el Barth véleménye másokétól abban, hogy a kölcsönhatások és a globális kommunikáció eredményeként a nemzetiségi azonosságtudat megerősödik. Walker Connor, Michael Hechter, Benedict Anderson, John Armstrong és más modernista gondolkodók is azt hangsúlyozzák, hogy az etnikai határok éppen az élénk kölcsönhatások eredményeként szilárdulnak meg.
- 31 John A. Armstrong: *Nations before Nationalism*. Chapel Hill, University of North Carolina Press 1982, 5. o.
- 32 Vittorio Lanternari: *Identità e differenza: percorsi storico-antropologici*. Napoli, Liguori 1986, 67. o.
- 33 Edward H. Spicer: Persistent Cultural Systems. A Comparative Study of Identity Systems That Can Adapt to Contrasting Environments. *Science*, 174 (1971 nov. 19), 795-800. o., 797. o.
- 34 James A. Boon: *Other Tribes, Other Scribes. Symbolic Anthropologie in the Comparative Study of Culture. Histories, Religions and Texts*. Cambridge, Cambridge University Press 1982.
- 35 Sigmund Freud: Civilization and Its Discontents. In: *Civilization, Society and Religion*, 12. Harmondsworth, Penguin 1991 (1. eredeti kiadás: 1929).
- 36 Boon: *Other Tribes...* 232. o.
- 37 Conversi: *The Pen or the Sword*.

- 38 Lásd Billig: *Social Psychologie*. Michael Billig és Henri Tajfel: Social Categorization and Similarity in Inter-Group Behavior. *European Journal of Social Psychologie*, 3 (1993). 27-52. o.; Henri Tajfel: Experiments in Intergroup Discrimination. *Scientific American*, 23 (1970), 96-102. o.
- 39 A nemzetek mint kitalált közösségek témájához lásd: Benedict Anderson: *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. London, Verso 1983.
- 40 „A határok inkább relatívak, mint abszolútak; azaz egy közösséget mindig egy másik közösséghez viszonyítva határoznak meg.” (Anthony P. Cohen: *The Symbolic Construction of Community*. London, Routledge 1985, 58. o.)
- 41 Az erőszak és a nemzetté válás közötti összefüggést több esettanulmány vizsgálta. A guatemalai majákra vonatkozóan lásd Richard Wilson: Machine Guns and Mountains Spirits: The Cultural Effects of State Repression Among the Q'eqchi of Guatemala. *Critique of Anthropology*, 11/1 (1991). Az egykori Jugoszláviában élő horvátokra és a törökországi kurdokra vonatkozóan lásd: Daniele Conversi: Violence as an Ethnic Border: The Consequence of a Lack of Distinctive Elements in Croatian, Kurdish and Basque Nationalism. In: *Proceedings of the International Conference on Nationalism in Europe: Past and Present*. Santiago de Compostela, Santiago de Compostela University Press, 1994 (előkészületben).
- 42 Lásd Barth: *Ethnic Groups...* és Cohen: *The Symbolic Construction...* a „kiszögellés-elméletre” vonatkozóan és a kiszögellés kifejezés eredetéről lásd: Michael T. Hannan: The Dynamics of Ethnic Boundaries in Modern States. In Michael T. Hannan és John W. Meyer (szerk.): *National Development and World System*, Chicago. University of Chicago Press, 1979. 260-64. o.
- 43 Smith: *The Ethnic Origins...* és *National Identity...*

DANIELE CONVERSI

Three approaches to the study of nationalism

Three mainstream approaches to the study of nationalism are analysed: the ethno-symbolic, focusing on the role of myths, symbols and memories; the homeostatic focusing on local elites' response to state's encroachment (both reacting against modernity and adapting to it), and the transactionalist or interactionist approach, focusing on exchange across boundaries and on the latter's maintenance. Drawing on Frederick Barth's distinction between ethnic boundaries and ethnic content, this article proposes a renewed emphasis on cultural selection in nationalist mobilizations. From its original anthropological niche, the concept has only recently been extended to the study of nationalism, an inter-disciplinary field par excellence. Nationalism's primary goal is the maintenance and/or creation of one own's nation's boundaries, a crucial endeavour in securing the distinction between ingroup and outgroups. Hence, in all processes of nationality formation and national conflicts, political leaders give a prominent place to those boundaries which define and enclose 'their' community. The state remains the sine qua non of all nationalisms, either as a menace or as a goal. The 'marriage' between culture and state and the resulting redefinition of human boundaries through forced or induced homogenization is identified as the essential dramatis personae of our century, as well as the root cause of endless tragedies. The identification between state, culture and ethnicity reaches its most fateful peak with irredentism, a political design which does not admit the existence of minorities, either within or outside a state's borders.